

**XOR JAMOASIDA INTONATSION BARQARORLIKNI
SHAKLLANTIRISH METODIKASI**

Irnazarov Oybek Yuldashovich

Termiz davlat pedagogika instituti katta o'qituvchisi v.v.b.dotsent

Mengmamatov Azizbek Safar o'g'li

Termiz davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada xor jamoasida intonatsion barqarorlikni shakllantirishning nazariy asoslari, vokal-eshituv jarayonlari va amaliy mashg'ulot metodikasi tahlil qilinadi. Intonatsiya aniqligini ta'minlashda dirijyorlik texnikasi, vokal nafas, ansambl uyg'unligi hamda eshituv madaniyatining o'rni yoritiladi. Tadqiqot natijalari xor ijrochiligida tizimli mashqlar va kompleks yondashuv samaradorligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: xor, intonatsiya, ansambl, vokal texnika, dirijyorlik, eshituv, a cappella, tembr muvozanati.

Kirish

Xor san'ati ko'p ovozli ijro turiga mansub bo'lib, unda har bir partiyaning ohang aniqligi umumiy badiiy natijaga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Intonatsion barqarorlik - bu xor jamoasining tovush balandligini aniq saqlashi, tonal markazdan og'ishmasligi va partiyalararo uyg'unlikni ta'minlay olish qobiliyatidir.

Ko'p ovozli ijroda intonatsion noaniqliklar asosan quyidagi omillar bilan bog'liq bo'ladi: noto'g'ri nafas olish, eshituv nazoratining sustligi, partiyalar muvozanatining buzilishi va dirijyorlik ishoralarining aniqligi yetishmasligi. Bu borada xor pedagogikasi va psixologiyasiga oid ilmiy qarashlar muhim ahamiyat kasb etadi. Jumladan, Konstantin Stanislavski ijro jarayonida ichki eshituv va nazoratning ahamiyatini ta'kidlagan bo'lsa, Zoltán Kodály musiqiy eshituvni rivojlantirish orqali toza intonatsiyaga erishish metodikasini ishlab chiqqan.

Shu bois xor jamoasida intonatsion barqarorlikni shakllantirish dolzarb ilmiy-amaliy muammo hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Odatda xor ijrochiligida intonatsiya masalasi ko'plab tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan. Shuningdek, Zoltán Kodály tizimida solfedjio mashqlari orqali ichki eshituvni shakllantirish asosiy o'rin tutadi. Carl Orff metodikasida esa ritmik aniqlik va harakat uyg'unligi intonatsion barqarorlik bilan bog'liq holda qaraladi.

Tadqiqot davomida quyidagi metodlardan foydalanildi, ya'ni ular nazariy tahlil, amaliy kuzatuv, tajriba-sinov mashg'ulotlari, qiyosiy tahlil, umumlashtirish. Amaliy tajriba jarayonida xor jamoasida maxsus vokal mashqlar tizimi qo'llanildi va natijalar monitoring qilindi.

ASOSIY QISM

Intonatsion barqarorlik tushunchasi. Intonatsion barqarorlik - bu musiqiy tovushning aniq balandlikda ijro etilishi va tonal tizim doirasida mustahkam saqlanishidir. Xorda bu jarayon quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

1. Individual intonatsiya aniqligi – har bir xonandaning toza kuylashi.
2. Partiyaviy uyg'unlik – bir ovoz guruhidagi tovushlarning bir xil balandlikda yangrashi.
3. Garmonik muvozanat – barcha partiyalarning uyg'un akkord hosil qilishi.

Intonatsion muammolar sabablari asosan noto'g'ri vokal nafas va rezonans;ichki eshituvning rivojlanmaganligi;tembr muvozanatining buzilishi; A cappella ijroda tayanch tovushning yo'qligi;psixologik hayajon va ishonchsizlik.

Intonatsiyani shakllantirish metodikasi:

1. Vokal-texnik mashqlar - gamma va arpeggio mashqlari, sekunda va tersiya intervallarini takrorlash, pianissimo dinamikada kuylash orqali eshituv nazoratini kuchaytirish.
2. Eshituvni rivojlantirish - solfedjio mashqlari, Intervallarni aniqlash,

akkordlarni tinglab farqlash.

3. Ansambl uyg'unligini mustahkamlash - har bir partiyani alohida mashq qildirish, so'ngra partiyalarni juftlab birlashtirish, akkordlarni uzoq ushlab, rezonansni tekshirish.

4. Dirijyorlik nazorati - dirijyorning aniq ishoralari, nafas berish texnikasi va mimikasi xonandalarga tonal markazni saqlashda yordam beradi. Dirijyor tovush balandligidagi og'ishlarni darhol tuzatishi lozim.

Xor san'atida intonatsion barqarorlik masalasi musiqashunoslik, vokal pedagogikasi va dirijyorlik metodikasi kesishgan nuqtada o'rganiladi. Ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, intonatsiya muammosi nafaqat texnik, balki psixofiziologik va akustik jarayonlar bilan ham uzviy bog'liqdir. Zoltán Kodály konsepsiyasida musiqiy eshituvni erta yoshdan boshlab rivojlantirish xor intonatsiyasining asosiy omili sifatida qaraladi. Uning fikricha, toza kuylash ichki eshituv (audiatsiya) shakllanishi bilan bevosita bog'liq bo'lib, muntazam solfedjio mashqlari intonatsion xatolarni kamaytiradi.

Carl Orff metodikasida esa ritmik harakat, nutq intonatsiyasi va musiqiy frazalash uyg'unligi orqali tabiiy tovush hosil qilish tamoyili ilgari suriladi. Bu yondashuv ayniqsa bolalar xor jamoalarida intonatsion barqarorlikni shakllantirishda samarali hisoblanadi. Xor dirijyorligi nazariyasida Nikolai Danilin va Alexander Sveshnikov maktabi vakillari ansambl uyg'unligi va intonatsion aniqlikni tembr muvozanati bilan bog'lab izohlaydilar. Ularning tadqiqotlarida partiyalar o'rtasidagi dinamik nisbatning buzilishi intonatsion og'ishlarga olib kelishi ta'kidlanadi. Akustik nuqtai nazardan, xor intonatsiyasi tovush tebranish chastotasi va oberton tizimi bilan bog'liq. Garmonik uyg'unlikni saqlash uchun xonandalar tovushni "vertikal" eshitish (akkord ichidagi o'z o'rnini anglash) ko'nikmasiga ega bo'lishlari lozim. Bu jarayon psixologik konsentratsiya va eshituv xotirasi bilan chambarchas bog'liq.

Zamonaviy tadqiqotlarda xor intonatsiyasi jamoaviy musiqiy tafakkur mahsuli sifatida talqin qilinadi. Ya'ni, individual toza kuylash yetarli emas - xonanda o'z partiyasini boshqa partiyalar bilan uyg'un holda eshita olishi zarur. Shu bois ilmiy manbalarda "ansambl eshituv" tushunchasi alohida ta'kidlanadi. Mahalliy musiqashunoslikda ham xor ijrochiligiga oid tadqiqotlarda intonatsion barqarorlik masalasi ko'rib chiqilgan bo'lib, milliy lad tizimi va talaffuz xususiyatlari intonatsiya aniqligiga ta'sir etuvchi omillar sifatida baholanadi. Ayniqsa, o'zbek xalq kuylarini ko'p ovozli qayta ishlashda lad o'ziga xosligini saqlash muhim metodik vazifa hisoblanadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari xor jamoasida intonatsion barqarorlikni shakllantirish jarayoni ko'p omilli va bosqichma-bosqich amalga oshirilishini ko'rsatdi. Amaliy kuzatuvlar shuni tasdiqladiki, intonatsion aniqlik faqat individual vokal tayyorgarlik bilan emas, balki jamoaviy eshituv madaniyatining rivojlanganligi bilan ham belgilanadi. Avvalo, ichki eshituvning shakllanishi hal qiluvchi omil ekanligi aniqlandi. Bu jihat Zoltán Kodály metodik qarashlari bilan uyg'unlik kasb etadi. Unga ko'ra, muntazam solfedjio va interval mashqlari xor a'zolarida tonal markazni his qilish qobiliyatini mustahkamlaydi. Tajriba jarayonida

aynan intervallarni ongli kuylash ustida ishlangan guruhda akkordlar barqarorligi yuqori bo'ldi. Amaliy tajriba shuni ko'rsatdiki, tizimli mashqlar asosida 2–3 oy davomida ishlagan xor jamoasida: akkordlar barqarorligi oshdi, a cappella ijro sifati yaxshilandi, partiyalararo muvozanat mustahkamlandi, umumiy tovush sofligi sezilarli darajada yaxshilandi. Shuningdek, psixologik muhit va jamoaviy hamkorlik ham intonatsion aniqlikka ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

Xulosa

Demak, xor jamoasida intonatsion barqarorlikni shakllantirish murakkab, ammo tizimli metodika asosida amalga oshiriladigan jarayondir. Vokal texnika, eshituv madaniyati, ansambl uyg'unligi va dirijyorlik mahorati bir butun holda qo'llanilgandagina yuqori natijaga erishish mumkin. Shunday qilib, intonatsion barqarorlik xor ijrochiligining asosiy mezonlaridan biri bo'lib, uning shakllanishi doimiy mashg'ulot, nazorat va metodik yondashuvni talab etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Zoltán Kodály. The Selected Writings of Zoltán Kodály. 2004.
2. Carl Orff. Orff-Schulwerk: Music for Children. 2000.
3. Konstantin Stanislavski. An Actor Prepares. 2006.
4. Nikolai Danilin. Voprosy khorovogo iskusstva (Xor san'ati masalalari). 2008.
5. Alexander Sveshnikov. (Xor bilan ishlash metodikasi). 2005.
6. Dmitriev L.B. Osnovy vokalnoy metodiki 2008.
7. Yudina E.I. Khorovedenie (Xorshunoslik). 1980.
8. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. 2006.
9. Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish. 2008.